

КЕРІВНИЦТВО САМОСТІЙНОЮ РОБОТОЮ СТУДЕНТІВ КОЛЕДЖУ З ВИКОРИСТАННЯМ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НА ЕЛЕКТРОННИХ НОСІЯХ

У статті розкрито сутність, особливості, види та структурні компоненти самостійної роботи студентів. Запропоновано місце й роль самостійної роботи студентів в умовах “трисуб’єктної дидактики”. Обґрунтовано вимоги до навчально-методичного забезпечення організації керівництва самостійною роботою. Визначено умови ефективного педагогічного керівництва самостійною роботою студентів.

Ключові слова: самостійна робота студентів, компоненти самостійної роботи, навчально-методичне забезпечення організації самостійної роботи на електронних носіях, “трисуб’єктна дидактика”.

Закон України “Про вищу освіту” (ст. 50) зазначає, що однією із форм освітнього процесу у вищих навчальних закладах є самостійна робота студентів. Вимоги до підготовки сучасного фахівця – майбутнього вчителя та вихователя неупинно зростають, кількість інформації, яку потрібно засвоїти, збільшується, а терміни навчання залишаються попередніми. Навіть державні стандарти, їх інваріантна складова потребують розумного співвідношення як аудиторних годин, так і годин самостійної роботи студентів. Від третини до двох третин навчального часу студента можна відводити на самостійну роботу.

Крім того, становлення фахівця, його професійне зростання не завершується закінченням навчання у виші. Саме тому формування потреби й умінь організації самостійного пізнання є одним із важливих завдань як школи, так і ВНЗ.

Ефективність організації педагогічного процесу більшою мірою залежить від індивідуалізації процесу навчання, а самостійна робота забезпечує індивідуальний темп навчання, дозований об’єм і якість інформації, систему роботи із формування компетентностей.

Забезпечення суб’єктної позиції студента, співпраця в навчальному процесі визначаються також пропедевтичною (доаудиторною) самостійною роботою студентів.

Проте, як свідчить практика, у вишах приділено недостатньо уваги системному використанню самостійної роботи як засобу формування умінь і навичок, оволодіння якими сприяє розвитку пізнавальної спрямованості особистості, її інтелектуального потенціалу. Не вирішеним до кінця залишається й питання ефективного керівництва самостійною роботою студентів.

Комп’ютеризація всього життя, навчального процесу загалом висуває проблему використання інформаційно-комунікативних технологій у навчальному процесі.

Метою статті є спроба висвітлити особливості керівництва самостійною роботою студентів із використанням навчально-методичного забезпечення на електронних носіях, умови її ефективності.

Проблеми організації самостійної роботи студентів, її види й форми, дидактичні принципи, функції у загальній системі підготовки фахівців розглядали дослідники А. М. Алексюк, С. І. Архангельський, В. П. Беспалько, В. К. Буряк, О. Г. Мороз, В. І. Підкасистий, М. М. Солдатенко. Педагогічні основи організації самостійної роботи студентів досліджували Е. В. Гапон, В. О. Кобзарьов, Л. В. Клименко, О. В. Рогова, контроль за самостійною роботою студентів – В. М. Єфімов, Н. П. Краєвська, Л. М. Русакова, Н. В. Черкезова; керівництво самостійною діяльністю студентів – Н. П. Грекова, Л. І. Заякіна, Т. В. Степура, Д. Д. Тетеріна; проблеми організації самостійної роботи студентів як засобу активізації їх самостійної діяльності – М. О. Князян, Г. С. Коваль, О. Я. Савченко; розгортання самостійної роботи в умовах особистісно орієнтованого, модульного навчання – В. М. Грубінко, В. В. Луценко.

“Український педагогічний словник” за редакцією С. У. Гончаренка трактує самостійну навчальну роботу учнів як різноманітні види індивідуальної і колективної навчальної діяльності, яка здійснюється ними на навчальних заняттях або дома за завданнями вчителя, під його керівництвом, однак без його безпосередньої участі [1, с. 297]. За С. У. Гончаренком можна виділити такі види самостійної роботи студентів: за змістом – робота з підручником, посібниками, дидактичним матеріалом, комп’ютером, розв’язування задач, виконання вправ, написання рефератів і творів, самостійні спостереження, лабораторні роботи, дослідницька діяльність, конструювання, моделювання; за дидактичною метою самостійну роботу можна класифікувати на підготовчу, спрямовану на засвоєння знань, тренувальну, узагальнювальну. За кількістю учасників можна виділити фронтальну, групову та індивідуальну самостійну роботу. Погоджуючись із такими підходами до класифікації, виділяємо самостійну роботу за місцем її виконання та роль у навчальному процесі – доаудиторну, аудиторну й післяаудиторну, а також за рівнем новизни – репродуктивного та творчого характеру.

Деякі дослідники вважають самостійною тільки активну творчу роботу студента, в основі якої лежать його самостійність, потреба й уміння самостійно мислити, здатність орієнтуватись у новій ситуації, самому бачити питання, завдання і знаходити підхід до її вирішення.

Таке розуміння наближує самостійну роботу до творчої, звужує це поняття. Як ми зазначали вище, творчу самостійну роботу студента розглядаємо як один із видів самостійної роботи. Не варто відносити до самостійної роботи й виконавську діяльність студента, що охоплює не лише домашню самопідготовку з розширення і закріплення знань, а й усю сукупність його занять, у тому числі вміння слухати лекцію, писати конспект тощо.

Пізнавальна активність становить основу самостійної діяльності, але, з іншого боку, вона може формуватися під час її виконання, що здійснюється завдяки і змісту самостійної роботи, і характеру процесу діяльності, і управління нею викладачем.

Трактування самостійної роботи як навчально-пізнавальної діяльності студентів дає підстави для вичленення її компонентів: цільовий, мотива-

ційний, змістовий, операційний, результативний і рефлексивний. Охарактеризуємо зазначені компоненти самостійної роботи студентів.

Цільовий компонент передбачає усвідомлення значущості самостійної роботи студентом, її ролі й місця у власному професійному зростанні, розуміння змісту завдань і способів їх виконання. Важливо трансформувати мету навчально-пізнавальної діяльності із зовнішньої, яка пропонується викладачем, у внутрішню, яка приймається студентом, перетворюючи його в суб'єкта навчання, пізнання.

У психолого-педагогічній літературі мотив розглядається як поштовх, спонукання до дій, вчинків людини, що спрямовані на задоволення потреб. Мотив є наміром, що визначився, бажанням щось зробити й разом з метою становить основний регулятор поведінки, включений у вищий рівень психологічної системи діяльності. Ми виходимо з того, що навчальна діяльність, як і будь-яка діяльність людини, завжди полімотивована, тобто спонукається одночасно низкою мотивів, які пов'язані між собою та утворюють певну ієрархію. Для того, щоб студент був мотивованим для організації самостійної роботи, викладачу слід максимально індивідуалізувати педагогічну взаємодію, пов'язувати зміст і особливості виконання самостійної роботи із професійним становленням, створювати ситуацію успіху через зрозумілі механізми й види роботи для студента. Свідомий характер прийняття зобов'язань студентом потребує полімотивованості: зовнішні й внутрішні мотиви, соціальні й особистісні, професійні тощо.

Змістовий компонент містить наукові знання, які студенти засвоюють у процесі самостійної роботи, а також систему вмінь і навичок, що необхідні фахівцям для їхньої подальшої професійної діяльності. Засвоєння системи наукових знань у вигляді інформації, понять, правил, законів, закономірностей передбачає у майбутньому їх застосування для вирішення практичних завдань організації педагогічного процесу. Ефективність засвоєння знань більшою мірою залежить від їх особистісної значущості для студента. При підготовці матеріалу для самостійної роботи викладачам важливо забезпечити оптимальне поєднання знань теоретичного й практико-орієнтованого характеру, виділити головні положення та матеріал інформаційного характеру. Включення до тексту лекцій досвіду роботи вчителів-практиків, сучасних підходів до організації педагогічного процесу, характеристики новітніх методів і технологій сприяє привабливості й значущості навчального матеріалу для студента.

Операційний компонент організації самостійної роботи студентів містить систему вмінь і навичок, що забезпечать ефективність організації самостійної роботи, систематичного оволодіння знаннями: організаційні й пізнавальні. Організаційні уміння передбачають самостійне визначення мети самостійної роботи, її планування, організацію, побудову режиму роботи, добір оптимальних методів і засобів діяльності. Пізнавальні уміння студентів передбачають здатність сприймати й аналізувати навчальний матеріал, логічно структурувати його, встановлювати зв'язки нового з уже

засвоєним, робити висновки, узагальнення. Викладачу слід продумати діалогічність взаємодії зі студентом, передбачити поради, вказівки, алгоритм засвоєння пропонованої інформації. Наведемо приклади завдань, передбачених для керівництва самостійною пізнавальною діяльністю студентів: уважно ознайомтесь зі змістом лекції; виділіть незрозумілі поняття, положення, які потребують додаткового пояснення, розгляду на консультації; охарактеризуйте, поясніть, порівняйте підходи різних авторів, розкрийте специфіку, обґрунтуйте роль і значення, запропонуйте власний варіант, складіть узагальнювальну таблицю, наведіть приклади, узагальніть тощо. Таким чином, забезпечення дистанційної взаємодії зі студентом завдяки порадам-рекомендаціям щодо керівництва самостійною роботою студента сприятиме як успішному засвоєнню навчального матеріалу, так і формуванню й удосконаленню умінь самостійно здобувати знання – операційного компоненту самостійної роботи студента.

Результативний компонент самостійної роботи студентів своїм змістом передбачає зміни, приріст майбутнього вчителя чи вихователя, а саме формування системи цінностей, гуманної позиції щодо організації педагогічної взаємодії, сформоване бажання і потребу в побудові гуманного педагогічного процесу, знання теоретичних засад організації навчання та виховання, керівництва дитячим колективом, професійним самовдосконаленням, діагностичні, проєктивні, конструктивні, організаторські, комунікативні, контрольні-оцінювальні уміння та навички.

Рефлексивний компонент покликаний забезпечити реальне оцінювання власних досягнень, можливостей, планування, прогнозування та корекцію власної діяльності.

Отже, самостійна робота студентів – це комплекс взаємопов'язаних компонентів: цільового, мотиваційного, змістового, операційного, результативного, рефлексивного, сформованість яких забезпечує її результативність.

Організація самостійної роботи студента повинна враховувати реальні зміни в суспільстві, побудові педагогічного процесу зокрема:

- 1) викладач втратив монополію на знання;
- 2) студенти отримали необмежений доступ до інформаційних ресурсів;
- 3) феномен “червоного зсуву” в розширенні інформаційно-комунікативного простору;
- 4) наявність якісних і різних ІКТ-компетенцій у молодого і старшого поколінь [2, с. 307].

Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій дає змогу стверджувати, що інтенсивність і некерованість змін у сучасному середовищі вимагають розглядати його як активний суб'єкт освітнього процесу. Це дало можливість висунути ідею щодо необхідності введення в теорію і практику навчання поняття “трисуб'єктна дидактика” [2, с. 309].

Сучасний навчально-виховний процес визначається наявністю трисуб'єктних відносин між студентом, викладачем та інформаційно-комунікаційним середовищем. Під інформаційно-комунікаційним середовищем розуміється сукупність знанневих, технологічних і ментальних сутностей,

які в синхронній інтеграції забезпечують якісне оволодіння системою відповідних знань [2, с. 310].

Середовище слід розглядати як самостійний елемент, тому варто визначити його активні складові, що найбільш проявляються в навчальному процесі:

- постійно й агресивно збільшує мотивацію підростаючого покоління до споживання контенту, що циркулює в ньому;
- надає доступ до ресурсів у будь-який зручний для людини час;
- володіє зручним, гнучким, дружним інтелектуальним сервісом, що допомагає людині знайти необхідні інформаційні ресурси, дані або знання;
- неемоційне, воно працює відповідно до запитів людини стільки, скільки їй необхідно;
- наповнюється інформацією, даними, знаннями з величезною швидкістю, що постійно зростає;
- дає змогу організувати практично безкоштовні, зручні в часі контакти між будь-якою кількістю людей, забезпечити зручний і гнучкий обмін інформацією між ними;
- крок за кроком стандартизує, а потім інтегрує в собі функціональність усіх попередніх традиційних засобів отримання, збереження, обробки й подання необхідної інформації, даних і знань;
- зростає кількість рутинних операцій, що бере на себе середовище і які пов'язані з операційною діяльністю людини;
- підвищується рівень контролю над даними й операційною діяльністю людства, який одержує середовище [3, с. 350].

Отже, вищезазначене потребує перегляду ролі й місця викладача у новій дидактичній моделі, зміни позиції викладача та студента в педагогічній взаємодії, створення нового якісного продукту для самостійної роботи студента, передбачення механізмів контролю, зворотного зв'язку.

Зауважимо, що акцент будемо робити на доаудиторну самостійну роботу студентів поряд з аудиторною на навчальному занятті, післяаудиторною, що має змістом підготовку до семінарських занять, виконання практичних, лабораторних робіт, оскільки, на нашу думку, саме доаудиторна робота студента є важливим важелем підвищення ефективності підготовки фахівців.

Таким чином, зміна дидактичної моделі освіти передбачає зміну позиції викладача: від джерела знань, безпосереднього керівництва їх засвоєнням студентами на навчальних заняттях, до ролі консультанта, керівника самостійної роботи студента, супроводу його за індивідуальною освітньою траєкторією. Важливо, насамперед, відібрати доцільний об'єм навчального матеріалу із різних джерел, скомпонувати його відповідно до мети, завдань, плану певної теми; продумати алгоритм, поради, завдання для організації самостійної роботи студента; розмістити матеріал для організації дистанційної роботи в інформаційному середовищі, продумати й розробити механізми зворотного зв'язку. Доречним є розроблення різнорівневих завдань, завдань репродуктивного та творчого характеру відповідно до особливостей і можливостей студентів.

Зміщення акценту на доаудиторну самостійну роботу дає змогу налагодити суб'єкт-суб'єктну взаємодію на навчальних заняттях: пасивне

сприймання змісту лекції змінюється на його обговорення, постановку проблемних питань і пошуку відповідей на них, діалогічну взаємодію у парах, групах, групі загалом при консультативній ролі викладача. Передбачення системи запитань, завдань, алгоритмів, порад для керівництва самостійною роботою студента сприяє мотивації навчання, реалізації діяльничного підходу, індивідуальному темпу навчання студентів. Активна позиція студента при такому підході, можливість отримання відповіді на запитання дає змогу свідомо засвоювати знання, максимально наблизити теоретичний матеріал до майбутньої практичної діяльності.

Важливо забезпечити комплекс навчально-методичного забезпечення для організації самостійної роботи студентів, розмістити його в доступному для студента інформаційному середовищі. Це навчальна й робоча програма із навчальної дисципліни, що сприятиме орієнтуванню студента у змісті навчального матеріалу, сприятиме складанню ним індивідуального навчального плану. Наступна складова комплексу – лекції із методичними рекомендаціями до організації керівництва самостійною роботою студентів, алгоритми, завдання; інструкції до підготовки семінарських занять, інструкції до виконання практичних і лабораторних робіт, довідкові допоміжні матеріали, словники, посилання на додаткову літературу чи інші джерела інформації, відеозаписи уроків, занять чи їх фрагментів, питання до заліку, екзамену, зміст тематичних контролів та ін. Такий підхід до створення комплексу навчально-методичного забезпечення сприяє як раціональному добору змісту навчального матеріалу, так і економії часу студента, його раціонального розподілу та планування.

З метою забезпечення зворотного зв'язку, перевірки засвоєння змісту навчального матеріалу, сформованості практичних умінь і навичок передбачити у змісті навчально-методичного забезпечення питання для контролю та самоконтролю у вигляді тестів, запитань, практичних завдань. Звичайно, найбільш ефективною є модель взаємодії, коли викладач дистанційно спілкується зі студентом у процесі його самостійної роботи, надає при потребі консультацію, допомогу, відслідковує особливості роботи студента. Втім, такий підхід потребує спеціальної підготовки викладача для забезпечення дистанційної взаємодії, сформованості у нього інформаційно-комунікаційних компетентностей.

Самостійна робота студентів буде ефективною, на нашу думку, при дотриманні таких вимог:

- визначення ролі й місця самостійної роботи студентів у підготовці майбутніх фахівців, раціональний добір змісту навчального матеріалу та видів діяльності студентів для самостійної роботи;

- гуманістична спрямованість особистості викладача, який розуміє і приймає нову дидактичну модель навчання. Виступаючи в ролі організатора процесу навчання, він повинен бути готовим запропонувати новий характер взаємодії зі студентами, в основі якого позиція демократичної співпраці, допомоги, підтримки, особливої уваги до різних проявів ініціативи [2, с. 71];

- психологічна готовність студентів, стимулювання позитивних мотивів навчання;

- сформованість загальнонавчальних умінь і навичок у студентів.

О. Я. Савченко уміння вчитись характеризує як ключову компетентність:

“...бажання вчитися, потребу до самопізнання, самореалізація своїх можливостей і до оволодіння широким діапазоном усіх складових, які роблять навчальну діяльність професійною” [4, с. 6];

– забезпечення керівництва самостійною роботою, суб’єктної позиції студента. За Л. С. Виготським, наукові знання повноцінно не можна за-своїти, якщо вони передаються у готовому вигляді;

– врахування індивідуальних особливостей студентів при відборі змісту й видів самостійної роботи;

– передбачення завдань проблемного характеру, переважання творчих завдань над репродуктивними;

– системність і послідовність самостійної роботи у загальній моделі підготовки фахівця;

– забезпечення надійного зворотного зв’язку, систематичний контроль і оцінка самостійної роботи студентів;

– вибір доступного інформаційного середовища.

Висновки. Отже, інформатизація освітнього процесу, сучасні вимоги до підготовки фахівців, нові технологічні можливості студентів стимулюють до пошуку новітніх нетрадиційних форм взаємодії викладачів і студентів, у тому числі й організації та керівництва самостійною роботою студентів.

Список використаної літератури

1. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – Київ : Либідь, 1997. – 376 с.

2. Інноваційний потенціал вищої освіти: монографія / Н. А. Глузман, Л. В. Коваль, М. М. Марусинець, Л. Є. Петухова ; за заг. ред. Л. В. Коваль. – Донецьк : ЛАНДОН-XXI, 2012. – 503 с.

3. Семенов О. М. Професійна підготовка майбутніх учителів української мови і літератури : монографія / О. М. Семенов. – Суми : Мрія-1, 2005. – 404 с.

4. Савченко О. Я. Шкільна освіта як замовник підготовки майбутнього вчителя / О. Я. Савченко // Рідна школа. – 2007. – № 5. – С. 5–8.

Стаття надійшла до редакції 02.02.2015.

Мельник А. Н. Руководство самостоятельной работой студентов колледжа с использованием УМО на электронных носителях

В статье раскрыты сущность, особенности, виды и структурные компоненты самостоятельной работы студентов. Предложены место и роль самостоятельной работы студентов в условиях “трисубъектной дидактики”. Обоснованы требования к учебно-методическому обеспечению организации руководства самостоятельной работой. Определены условия эффективного педагогического руководства самостоятельной работой студентов.

Ключевые слова: самостоятельная работа студентов, компоненты самостоятельной работы, учебно-методическое обеспечение организации самостоятельной работы на электронных носителях, “трисубъектная дидактика”.

Melnyk A. Guideline of the Individual Work of the College Students with the Usage of EMS on the Electronic Media

The article deals with the role and place of the individual work of the students in the system of the constant education, it's meaning in the individualization of the education process. The subject position of the students provided with the help of the individual work requires pedagogical help and control. It is indicated that the computerization of the educational process requires research of the problem of managing of the students' individual

work with the usage of educational and methodical supply in teaching on the electronic media. The peculiarities of the organization of the individual work of the students in the condition of the “three subject didactics” are revealed. The kinds of the individual work of the students are defined: according to the place and role in the educational process before the lessons, at the lessons and after the lessons, according to the level of novelty –reproductive and creative. Such components of the individual work as aim, motivation, contents, efficiency, productivity, reflection are analyzed.

It is defined that for the successful individual work the teacher should think about the dialogic relationship with the students, think over the advice, instructions, algorithm of the mastery of the selected and created information. It is proved that the managing of the before lessons individual work of the students gives the opportunity to change the teacher’s position in the educational process: from the source of knowledge into the assistant, students’ accompanying in his development of his individual educational way.

The organized pedagogical conditions of effective managing of the students’ individual work are defined.

Key words: *individual work of the students, components of the individual work, educational and methodical supply of the organization of the individual work on the electronic media, “three subject” didactics.*